

Rebecca Boxler Ødegaard

SIGRID UNDSET (1882-1949): *ET ARKIV FOR VÅR TID*, ELLER OM ARBEIDET MED ET FORFATTERARKIV

Sammendrag

I Nasjonalbibliotekets seksjon for privatarkiver blir arkiver etter norske forfattere prioritert for detaljordening og tilsvarende arbeidsbeskrivelse. Inngående kunnskap om forfatteren og materialets kontekst er en forutsetning for forsvarlig formidling av et slikt personarkiv, også med hensyn til relevante juridiske og etiske aspekter. Forventningen om aktualiserende formidling på mange ulike arenaer krever i dag kontinuerlig balansering mellom dypdykk og bredde. Denne artikkelen beskriver arkivmateriale etter Sigrid Undset i Nasjonalbiblioteket og gir en oversikt over provenienshistorien. Den belyser hvilke vur-

Sigrid Undset fotografert 1923 av Anders B Wilse. (Eier NB)

deringer som ligger til grunn for ordning og katalogisering, og trekker frem materiale som kan egne seg for videre forskning. Den drøfter avslutningsvis nyere formidlingstiltak og befester at Sigrud Undsets arkiv stadig er aktuelt, et *arkiv for vår tid*.

Kamp om oppmerksomhet

Forfatteren og samfunnsdebattanten Sigrud Undsets betydning for norsk og internasjonal litteratur- og samfunnshistorie er uomstridt. Hennes omfangsrrike produksjon favner romaner, noveller, essaysamlinger, artikler og selvbiografiske skrifter. I 1928 ble hun hedret med nobelprisen i litteratur for middelalderromanene om *Kristin Lavransdatter* (1920–1922) og *Olav Audunsson* (1925, 1927). Fra 1936 til 1940 var hun en markant leder for Den norske Forfatterforening inntil den tyske okkupasjonen tvang henne på flukt til USA. Årene i eksil, fra 1940 til 1945, ble brukt til å forsvare Norges og andres sak mot Tysklands aggresjon og for å knytte sterke bånd mellom Norge og USA. Ikke minst ble *stemmen* Sigrud Undset legendarisk gjennom radiotaler da forfatteren selv befant seg langt unna krigshandlingene. For innsatsen for Norge og menneskeheten under krigen ble Sigrud Undset i 1947 tildelt Storkors av St. Olavs Orden, som første kvinne.

Men som for mange andre, og nok i større grad kvinnelige forfattere og samfunnsaktører, har Sigrud Undsets liv og virke vært utsatt for dalende oppmerksomhet posthumt. Dette til tross for at *Kristin Lavransdatter* med stor suksess har vært revitalisert i mange ulike medieformer og har blitt utgitt i tallrike nyoversettelser internasjonalt¹. Og til tross for at det på slutten av 1990-tallet ble stiftet et eget Sigrud Undset-selskap. Undset har også vært gjenstand for flere

biografiprosjekter², derav to svært omfangsrrike, og for andre verk rettet mot et mer allment publikum³. Satsing på Undset-formidling i norske utdanningsinstitusjoner, derimot, har til tider vært helt fraværende etter 1980-tallet og verkene hennes lite representert på pensumlistene. Mulige årsaker til den lave rangeringen av Undset særlig innen den teoretisk anlagte akademiske forskning har blitt drøftet av professor og Undset-forsker Liv Bliksrud (2005, 73ff.) som en utvikling forøvrig helt «i utakt med den veldige oppsving [...] for [Undset] internasjonalt».

I de siste årene ser det ut til at vinden har snudd i Undsets favør, og senest i fjor ble det trykt flere interessante essayer i avisene om mindre omtalte sider ved både verk og forfatter. I en essayserie i *Dag og Tid* trakk forfatteren Morten A. Strøksnes Undsets selvbiografiske verk *Tilbake til fremtiden*⁴ frem fra glemselen. Her beskriver Undset tyskerens overfall av Norge og sin egen dramatiske flukt til USA. Strøksnes kaller *Tilbake til fremtiden* en «gløymd klassikar» og skildringen av de skjebnesvangre april dagene i 1940 «kanskje den mest spontane og livfulle vi har» (Strøksnes 2020, del 1). I *Klassekampen* kunne en lese forfatteren Karin Sveens essay *Å besjele en by*, der Sveen skildrer Undsets betydning for arbeiderkvinnen. Sveen gir et varmt og nærværende

² Krane (1970), Ørjasæter (1993), Bliksrud (1997), Skille (2003), Slapgard (2007). I tillegg arbeider den amerikanske historieprofessoren Laura Michele Diener på en Undset-biografi. *Seeress of the North: A Biography of Sigrud Undset* «situates her firmly within major intellectual and political currents of the twentieth century» ifølge Diener's prosjektomtale på nettsiden til Marshall University, Huntington, West Virginia. Se: <https://www.marshall.edu/wamnewsletter/2019/10/four-faculty-members-receive-grants-from-west-virginia-humanities-council/>.

³ Blant annet Tordis Ørjasæter: *Sigrud Undset og Roma* (1996), Kristin Brandtsegge Johansen: *Jeg har levd i dette landet i tusen år. En sommer med Sigrud Undset* (2017).

⁴ *Tilbake til fremtiden* ble utgitt på engelsk, i New York, med tittelen *Return to the future* (1942). Sigrud Undset skrev boken på norsk, den amerikanske utgaven er oversatt av Henriette C.K. Naeseth. Den norske utgaven kom i 1949, med 1945 på tittelbladet. Siste kapitell ble trykt i Samtiden 1946.

¹ Bare mellom 2010 og 2020 har det blant annet kommet nyutgivelser på makedonsk, georgisk, hebraisk og færøysk.

portrett av en kulturpersonlighet som i det offentlige kunne fremstå som heller distansert og kantete.⁵

Forfatterarkiver i Nasjonalbiblioteket

Nasjonalbibliotekets privatarkivsamling er tidligere også kjent som *Håndskriftsamlingen* og går tilbake til den norske kanselliråd i København Halvor Andersen (1745–1810). Andersen testamenterte sin store samling bøker og håndskrifter til det fremtidige Universitetet i Oslo, der håndskriftene dannet en selvstendig enhet i Universitetsbiblioteket. En nevneverdig samlingsutvidelse skjedde etter 1900 da man i større grad tok inn omfangsrrike arkiver, først og fremst etter forfattere, som Henrik Wergeland, Camilla Collett og Henrik Ibsen. Formålet, den gang som i dag, var å supplere en forfatters trykte produksjon med det som går forut: tankearbeidet som gir seg til kjenne i kladder og forarbeider, eller i omtaler av egen skapelsesprosess i andre papirer. Forfatteren Stefan Zweig, selv en ivrig autografsamler, uttrykker det slik i *Die Welt von Gestern* (1942):

Das einzige, was eine leise Ahnung dieses unfaßbaren Schöpfungsprozesses gewähren kann, sind die handschriftlichen Blätter und insbesondere die noch nicht für den Druck bestimmten, die mit Korrekturen übersäten, noch ungewissen ersten Entwürfe, aus denen sich dann erst allmählich die künftige gültige Form kristallisiert.⁶

⁵ Teksten er opprinnelig trykket i *Gymnadenia*, medlemsblad for *Sigrid Undset-selskapet*, Vår 2020.

⁶ Zweig (1942, 256), publisert online i: <https://austria-forum.org/web-books/weltvongestern00de1942isds>. Første gang på norsk: *Verden av i går* (1948), oversatt av Inger og Anders Hagerup (1948, 359): «Det eneste som kan gi en svak anelse om denne ufattelige skapelsesprosess, er de håndskrevne bladene, framfor alt de famlende førsteutkast, som ennå ikke er ferdig til trykk og er oversådd med rettelser. Ut av dem krystalliserer litt etter litt den endelige form seg.»

I 1999 ble privatarkivsamlingen overført fra Universitetsbiblioteket til Nasjonalbibliotekets nye avdeling i Oslo, og Nasjonalbiblioteket overtok Universitetsbibliotekets bygning på Solli plass.⁷ Mandat og oppgaver var og er de samme: innsamling, bevaring og forvaltning av privatarkiver etter personer innenfor norsk kultur- og forskningsliv. I tillegg bevaring av et stadig voksende antall arkiver etter private institusjoner som forlag, teatre, forfatter- og kvinnesaksforeninger.

På tross av de siste tiårenes overgang fra analogt til digitalt leveres det fortsatt først og fremst papirarkiver; særlig etter foreninger og institusjoner kan det gjelde store kvanta. Dette er ressurs- og plasskrevende og en kontinuerlig utfordring: For hvilke arkiver skal prioriteres for ordning og katalogisering, og hvilken ordnings- og katalogiseringsgrad skal gjelde? Her står forfatterarkivene i en særstilling. De er tradisjonelt etterspurt både av forskere på lesesalen og rent strategisk, i forbindelse med jubileumsmarkeringer. Det forventes imidlertid i langt større grad enn før at arkivinstitusjoner aktivt formidler samlingene sine til et såkalt allment publikum. At et forfatterarkiv oppfattes som et *arkiv for vår tid*, aktuelt til enhver tid, er ingen selvfølge, heller ikke for en nobelpris-belønnet forfatter som Sigrid Undset.

Arbeidet med et forfatterarkiv består i innsamling og mottak av arkivmateriale (manuskripter, korrespondanse, andre personlige papirer med mer) etterfulgt av en fagbasert og detaljert ordning og katalogisering. Inngående kunnskap om materialet, dets provenienshistorie og eventuelle adgangsbegrensninger med hensyn til opphavsrett og personvern, er forutsetninger for at det kan tas i bruk på en forsvarlig måte. Dette er et møysommelig arbeid som ofte strekker seg gjennom mange år, og som all annen formidling bygger på.

⁷ I det følgende brukes Nasjonalbiblioteket som navn på institusjonen også om tiden før 1999.

I Nasjonalbiblioteket var det lenge vanlig å skille korrespondanse fra øvrig arkivbestand og legge brevene i en egen såkalt brevsamling. Dette svarte til tradisjonell praksis ved mange universitets- og nasjonalbiblioteker i Norden og Europa for øvrig. En brevsamling ble knyttet til resten av arkivet gjennom felles aksjesjonsnummer, i tråd med prinsippet om ytre proveniens. Opprettelsen av egne brevsamlinger, med detaljregistrering av enkeltbrev, hadde nok mange årsaker: brevenes tallmessige dominans og den store etterspørsel etter dem som kildemateriale, behovet for kontroll (mange brev har stor omsetningsverdi og er potensielt utsatt for tyveri), samt aksjesjons- og proveniensforhold. Svært mange av Nasjonalbibliotekets brev er kommet inn enkeltvis eller i små porsjoner, blant annet ved auksjonskjøp, eller som gave, uavhengig av en større arkivsammenheng.

Detaljregistrering av enkeltbrev – på brevskriver, brevmottaker, dato og i noen tilfeller emne – har fremdeles høy prioritet, men praksisen med brevsamlinger ble forlatt for en god del år siden. Nå plasseres og registreres brevene som en av flere kategorier (arkivserier) i en arkivkatalog, under samme katalogsignatur (arkivnummer) som resten av arkivet. De samme hensyn som talte for opprettelsen av brevsamlinger, blir fortsatt ivaretatt; spredte aksjesjoner og papirer med fremmed proveniens kan bli lagt sammen med brev og annet som kom ved arkivavleveringen, men med tydelig opplysning om aksjesjons- og proveniensforhold gjennom egne aksjesjonsnumre.

Når det gjelder øvrige materialtyper, blir de – i hvert fall når det gjelder prominente personer som Sigrid Undset – forsøkt ordnet og katalogisert fortløpende. Papirene blir tildelt en katalogsignatur, som kan bestå av et hovednummer med undernumre, eller i noen tilfelle av flere hovednumre etter hverandre. Disse katalogsignaturene fungerer

også som hyllesignaturer, og de blir stemplet på materialet (typisk på første side av for eksempel et romanmanuskript).

Sigrid Undset-relevant arkivmateriale i Nasjonalbiblioteket

Arkivet etter Sigrid Undset er et av de mest fullstendige og komplekse forfatterarkiver i Nasjonalbibliotekets samling. Det er bevart barne-tegninger og andre tidlige papirer fra Undset var rundt seks år gammel. Det foreligger manuskriptmateriale til så godt som alle romanene og novellesamlinger og en mengde andre tekster, ikke minst til mange av Undsets artikler og radiotaler. Særlig bredt er tiden i eksil i USA under krigen dokumentert. I tillegg foreligger det en rikholdig korrespondanse med familie, venner og forfatterkolleger helt opp til 1949, Undsets dødsår.

Helt sentralt er rundt 5,5 hyllemeter med papirer som i 1998 ble overført fra Undsets hjem Bjerkebæk på Lillehammer (heretter *Bjerkebæk-arkivet*⁸). Bjerkebæk-arkivet supplerte samtidig papirer etter Sigrid Undset som allerede før 1998 befant seg i Nasjonalbiblioteket. Disse er mottatt over et langt tidsrom, fra forskjellige kilder, og de vil derfor være å finne under mange forskjellige signaturer.

Sigrid Undsets arkiv i Nasjonalbiblioteket «gir et unikt og helhetlig vitnesbyrd om livet og arbeidet til en av de viktigste forfatterne i Norge». Slik beskrives materialet i registeret over *Norges dokumentarv*, den norske delen av UNESCOs *Memory of the World*-register. At arkivet ble innlemmet i *Norges dokumentarv* i 2016 var et viktig steg for formidlingen av et rikholdig arkivmateriale til nye generasjoner.

⁸ Katalogisert som Ms.fol. 4235.

Innlemmelsen førte til større oppmerksomhet rundt nettopp dette forfatterarkivet, på lik linje med arkivet etter Camilla Collett som ble innlemmet i 2014.

I beskrivelsen av arkivmaterialet etter Sigrid Undset kommer jeg i denne artikkelen også inn på sentralt Undset-materiale som er bevart i privatarkiver fra andre forfattere og kulturpersonligheter i Nasjonalbibliotekets samling. Arkivmaterialet av og om Sigrid Undset er katalogisert og registrert i bibliotekets elektroniske katalog for privatarkiv, *Hanske*. Et katalogsøk på navnet *Sigrid Undset*⁹ genererer i dag en treffliste på omtrent 4500 enheter. Undset er da registrert som enten *arkivskaper*, forfatter *av* et materiale, som brevskriver (*fra*) eller brevottaker (*til*) og som omtalt person i et materiale (*om*).

Det er registrert opp mot 2500 brev *fra* Sigrid Undset, av disse er rundt 650 fotokopier. Mange av disse finnes naturlig nok spredt rundt i en rekke andre privatarkiver i Nasjonalbibliotekets samling. Tallene i *Hanske* må generelt tas med forbehold. Eksempelvis er brev skrevet av Undset som leder for Den norske Forfatterforening vanligvis registrert som brev fra Den norske Forfatterforening, ikke (også) fra Sigrid Undset. Det er videre registrert ca. 1400 brev *til* Sigrid Undset. Dessuten foreligger det et større antall beundrerbrev, brev fra trengende og andre brev som av ulike årsaker ikke er detaljregistrert. Enkelte deler av familiekorrespondansen er tilgangsbegrenset; klausulen er satt av givne slik at innsyn gis kun etter givers eller annen rettighetshavers tillatelse.

I samsvar med tidligere praksis om opprettelse av såkalte brevsamlinger, ble det i tilfellet Sigrid Undset for mange år siden opprettet

en brevsamling med brev til, fra og om henne og hennes familie.¹⁰ Denne ble etter hvert ganske stor, og det førte blant annet til at det under ordningen av Bjerkebæk-arkivet falt naturlig å legge det meste av korrespondansen dit.

Som *arkivskaper* og/eller forfatter *av* et dokument er det registrert rundt 580 dokumenter etter Sigrid Undset. I tillegg finner man henne *omtalt* i rundt 60 dokumenter. Eksempelvis får man flere treff på Undset som omtalt person i et nokså nytt forfatterarkiv etter Ebba Haslund. Haslund turnerte med Undset-foredrag og korresponderte om forfatterskapet og turnelivet.¹¹ Tallet på *omtalt*-treff er nok i realiteten langt høyere ettersom mye materiale i andre arkiver ikke er registrert i detalj. I tillegg til papirene etter Sigrid Undset er det i Nasjonalbiblioteket også bevart arkiver etter hennes nære familie: Gyth-slekten, faren Ingvald Undset, hennes ektefelle Anders Castus Svarstad og hennes sønn og svigerdatter, Hans og Christianne Undset Svarstad.

Fra rundt 1982 var det førsteamanuensis Tone Modalsli som stod for det meste av arbeidet med Undset-arkivalia. Hun hadde stått for Nasjonalbibliotekets jubileumsutstilling i 1982, *Sigrid Undset 1882-1982*. Modalsli var også sentral i 1997-98 da Bjerkebæk kom i offentlig eie, som en del av Maihaugen-museene, og Bjerkebæk-arkivet ble overført til Nasjonalbiblioteket. Materialet fra Bjerkebæk ble raskt tilgjengelig for offentligheten etter en grovordning; en detaljert arkivkatalog stod ferdig i 2012.

¹⁰ Brevs. 348.

¹¹ Se Ms.fol. 4611:I:2:e:1-3 for foredragsmanuskripter om Undsets kvinnesyn, *Kristin Lavransdatter* med mer.

⁹ Se søkeskjema på navn i *Hanske*: <https://www.nb.no/hanske/navneskjema.php>.

Provenienshistorie

I Sigrid Undsets levetid

Det var Sigrid Undset selv som la grunnlaget for sin egen arkivbestand i Nasjonalbiblioteket da hun i 1924 donerte trykkmanuskriptene til *Kristin Lavransdatter*-trilogien til biblioteket. Manuskriptene er egenhendige og ble overlevert som løse blad, men senere besørget innbundet. Overdragelsen vitner om at Sigrid Undset var seg vel bevisst den kulturhistoriske verdien av et slikt materiale.

Undset ga også tillatelse til at de over 140 brevene hun skrev til sin forfatterkollega og venninne Nini Roll Anker mellom 1911 og 1940, ble donert til Nasjonalbiblioteket. Da Nini Roll Anker døde i 1942, kom en del av hennes papirer i forfatteren og litteraturkritikeren Eugenia Kiellands eie. Kielland tok i 1946 kontakt med Undset og foreslo at brevene skulle overlates det som den gang het Håndskriftsamlingen, der forskere ville få glede av det rikholdige materialet. Undset samtykket, riktignok under tvil, etter at hun hadde lest brevene om igjen: «[N]ei, jeg syns ikke det er noen god idé å samle på gamle brever. Ialfald skulde man ikke se dem igjen selv før en vel og vakkert var død»¹².

1950–1998

Det er noe misvisende å skille mellom proveniensen for deler av materialet fra før og etter 1998, det året da Bjerkebæk-arkivet ble overført til Nasjonalbiblioteket. I årene før hadde biblioteket kjøpt sentrale manuskripter og store samlinger med familiebreve fra Christianne Undset Svarstad (død 1996). Hun hadde arvet Bjerkebæk etter sin tidligere ektemann og Undsets sønn Hans Svarstad Undset i 1978.

Mange av disse manuskriptene, deriblant arbeidsmanuskripter til deler av *Kristin Lavransdatter*, hadde faktisk allerede siden april 1941 blitt oppbevart i bibliotekbygningen ved Solli plass i Oslo, da som *depositum* 279. Sigrid Undsets niese Sigrid Braatøy, født Thomas, var ansatt ved biblioteket på dette tidspunktet og fikk brakt en del av Undsets manuskripter i sikkerhet før tyskerne annekterte Bjerkebæk året etter. «En eske manuskripter tilhørende fru Sigrid Undset. Dep. 4/4. 41 ved frk. Thomas» er det registrert i bibliotekets gamle deposita-protokoll.¹³ Pappesken ble etter hvert erstattet av de for deposita hyppig anvendte blikkesker. Da dette materialet ble formelt innlemmet i samlingen ved kjøp, visste man selvsagt ikke at alle resterende arkivalia på Bjerkebæk snart også ville tilfalle biblioteket. Materialet ble derfor i samsvar med praksis katalogisert umiddelbart, i en fortløpende katalogsignatur-serie.¹⁴ I dag ville det blitt samlet under en felles katalogsignatur, og noen senere kjøp fra Christianne Undset Svarstad er da også katalogisert sammen med Bjerkebæk-arkivet mottatt i 1998.

I begynnelsen av 1980- og 90-tallet kjøpte eller fikk Nasjonalbiblioteket i gave både brev og andre (familie)papirer fra Undsets nieser Sigrid Braatøy, Charlotte Blindheim og Signe Ollendorff. Av dette kan nevnes 55 brev skrevet gjennom 40 år fra deres *moster Sigrid* til hennes søster Signe Undset Thomas, dessuten mange brev fra Sigrid Undset til venninnen forfatteren Ingeborg Møller¹⁵. Også et kunstferdig dukketeater i fyrstikkeskeformat laget av Sigrid Undset

¹³ Ifølge Skille (2003, 248) skal manuskriptflyttingen fra Bjerkebæk ha foregått i februar/mars 1942, i løpet av fire uker etter Gestapos varsel om okkupasjonen av Bjerkebæk i slutten av januar 1942. Det er mulig at det her er skjedd en sammenblanding med flytting av annet inventar som malerier og antikviteter.

¹⁴ Ms.4° 4069–4082.

¹⁵ Se for eksempel Liv Bliksrud: «Ingeborg den ordhage og Sigrid den tystladne. Korrespondansen mellom Ingeborg Møller og Sigrid Undset» i Per Thomas Andersen m.fl. (red.): *LIV og dikning*. 2015.

¹² Se Brevs. 342: Brev til Eugenia Kielland datert 11. mars 1946. Transkripsjon ved Rebecca Boxler Ødegaard. Se også Krane (1970, 8).

i 12–14-årsalderen og andre papirer fra tidlig barndom og ungdom stammer fra Undsets nieser.

Brev *fra* Sigrid Undset er tatt vare på av brevmottakeren eller etterkommerne og har kommet inn gjennom mange tiår. Brevene som er bevart fra Sigrid Undset til Andrea (*Dea*) Forsberg, ble gitt allerede i 1964. Det finnes også et nevneverdig antall brev fra Sigrid Undset i arkivene etter blant annet Nils Collett Vogt, Eugenia Kielland, Peter Egge, Inge Krokann, Francis Bull, Ronald og Solveig Fangen som ble overdratt på 1960- og 70-tallet, foruten de nevnte brevene til Nini Roll Anker, mottatt i 1946. I 1983 er det aksesjonsført 85 brev fra Sigrid Undset til ekteparet Fredrik og Stina Paasche. Brevene er skrevet i tidsrommet 1911 til 1948, og særlig Undsets og Paasches dramatiske flukt i 1940 og tiden etterpå er godt dokumentert. Av senere aksesjoner kan nevnes brev fra Undset i arkivene etter Tarjei Vesaas og ikke minst etter Tore Ørjasæter, sistnevnte over en 20-årsperiode.

Etter 1998 (Bjerkebæk-arkivet)

Bjerkebæk-arkivet er aksesjonsført i juni 1998. Overflyttingen av flere hyllemeter med manuskripter, brev og andre papirer etter Sigrid Undset til Nasjonalbiblioteket gjorde at Undset-arkiv-ringen på mange måter ble sluttet. Overføringen skjedde i nært samarbeid med Maihaugen, som fortsatt sender enkelte papirer som måtte ha blitt igjen. Det var enighet om at fotografier og ubeskrevne postkort skulle bero på Bjerkebæk, i tillegg fikk museet reproduksjoner av bind med avisutklipp og permer med kvitteringer. Særlig de sistnevnte har spilt en viktig rolle for beskrivelsen og formidlingen av forholdene på Bjerkebæk.¹⁶

Det har vært forholdsvis lite Undset-materiale på det åpne markedet, men det dukker stadig opp brev fra Sigrid Undset hos privatpersoner. I de tilfellene der materiale ikke kan erverves, erstattes det gjerne av fotokopier med henvisning til hvor originalen befinner seg. Dette gjelder ikke minst for viktige samlinger med brev fra Undset bevart i andre arkivinstitusjoner, som brev til de svenske forfatterne Alice Lyttkens og Helena Nyblom, den amerikanske forfatteren Marjorie Kinnan Rawlings og den amerikanske middelalderforskeren Emily Hope Allan.

Ordning og katalogisering

Arbeidet med Bjerkebæk-arkivet *krevede sin arkivar* både på grunn av omfanget og kompleksiteten, men også fordi tilveksten måtte ses i lys av materialet som fantes i Nasjonalbibliotekets samling fra før. Ifølge Modalsli (2001, 3) er det Undsets virksomhet som *informasjonssol-dat*¹⁷ i USA under krigen som er selve kjernen i Bjerkebæk-arkivet: Gjennom brev, kvitteringer, organisasjonspapirer og manuskripter kan man følge Undset måned for måned, fra sensommeren 1940 til våren 1945. Materialets rikholdige fysiske nærvær veier opp for Undsets faktiske fravær fra Norge i denne dramatiske tiden.

I de fleste tilfellene lå Undsets papirer nokså spredt på Bjerkebæk. Nasjonalbibliotekets arkivar foretok en grovsortering og laget oversikter før selve overdragelsen i 1998, men var altså bare til en viss grad bundet av arkivskaperens egen ordning. Som typisk personarkiv fremstod arkivet i stor grad «lite regulert, lite organisert og delvis slumpartet» (Lange m.fl. 2001, 153). Der Undset selv har sortert sitt materiale, opplyses det om dette i arkivkatalogen, og den opprinnelige ordningen er opprettholdt i tråd med prinsippet om indre

¹⁶ Se Skille (2003).

¹⁷ Se Skouen (1981, 53).

proveniens. Ordningen og katalogiseringen svarer i all hovedsak til det såkalte allmenne arkivskjemaet tilpasset personarkiver.¹⁸ Men mens kategoriene i skjemaet er knyttet til faste bokstaver i alfabetet, tilpasses arkivskjemaet for katalogisering av Nasjonalbibliotekets privatarkiver materialet, og ikke omvendt, og alfabetet brukes fortløpende. Den fysiske oppstillingen i magasinene er da i samsvar med arkivkatalogen. Undsets arkiv er katalogisert i 13 kategorier, fra A til M.¹⁹ Herav er *manuskripter til trykte bøker* (A), *artikler, foredrag med mer* (D), *radiotaler* (E), *saker, temaer og organisasjoner* (G), *økonomi* (H) og *avisutklipp* (M) de mest omfattende kategoriene.

Innen hver kategori er papirene ordnet kronologisk, med de udaterte først. Under hvert verk eller hver artikkel eller tale er ordningen igjen tilnærmet kronologisk/genetisk, slik at det som antas å være et forarbeid eller en tidlig versjon kommer foran den versjonen som ble trykt, eller som ligger nær opp til den endelige. Der det har vært mulig, blir det sagt noe om relasjonen mellom de forskjellige versjonene, for eksempel om rettelser i en versjon er tatt til følge i en annen.

De enkelte dokumentene er registrert på enkeltdokumentnivå, med unntak av det som finnes av perifere, såkalte uregistrerte brev og liknende. Et *manuskript* kan bestå av ett enkelt blad, et fragment på flere sider eller et fullstendig (trykk)manuskript. Det oppgis antall blad, type foliering eller paginering, om det er egenhendig eller maskinskrevet, om det inneholder rettelser, endringer eller andre avvik. I noen tilfeller nevnes det hvilket skriveverktøy som er brukt. Der dokumenter er udatert, men maskinskrevet, anslås datering iblant ved hjelp av type skrivemaskin. Sigrid Undset kjøpte første gang skrivemaskin i

¹⁸ Se for eksempel Lange m.fl. (2001, 155 og 165) om «Typiske arkivserier i et personarkiv, tilpasset allment arkivskjema» og «Allment arkivskjema».

¹⁹ Utarbeidet av Tone Modalsli. Ordnings- og katalogiseringsbeskrivelsen støtter seg i stor grad på hennes innledning til arkivkatalogen og samtaler med henne.

1928, men skaffet seg senere, i 1940, også en amerikansk skrivemaskin med mindre typer, men med fullt norsk tegnsett.

Korrespondansen er i tråd med tidligere praksis katalogisert adskilt fra resten av papirene og registrert i egne brevsamlinger²⁰. Bare noen brev knyttet til enkelte kategorier, særlig *saker, temaer og organisasjoner*, ligger i sakssammenheng under tilhørende kategori, samt brev knyttet til publisering av artikler og annet. Der datering mangler, er den anslått ut fra innholdet, poststempelet, eller annen informasjon ved materialet. Emneord er satt der det faller naturlig (reisebrev, USA, verdenskrig). Det er ikke arkivarens oppgave å finlese arkivmateriale, men å finne den nødvendige informasjonen for å kunne identifisere, kategorisere og bli godt kjent med materialet uten å miste den profesjonelle distansen.

Det er bevart forholdsvis lite original emballasje i Undsets arkiv. Der den finnes, stammer den fra tiden i USA og består av saksmapper, oftest en type rødaktige trekkspillmapper, med i all hovedsak Undsets egenhendige utenpåskrifter. Utenpåskriftene er gjengitt med anførselstegn i de enkelte kategoriene i katalogen. En saksmappe kalt *Manuskripter til Kringkastinger* inneholdt manuskripter til radiotaler 1940 til 1945, i ikke-konsekvent alfabetisk orden. De er i arkivkatalogen skilt ut fra andre taler i en egen kategori (E), nå ordnet kronologisk. Den kronologiske ordningen gir et godt innblikk ikke bare i Undsets utvikling som radiotaler, men i hennes innsats under krigen generelt.

Det er alltid spekulativt å mene noe om arkivmateriale som ikke er bevart. Om det som antakelig er kastet, brent, eller kommet på avveier på andre måter. I sitt bidrag til en tekstkritisk utgivelse av

²⁰ Som nevnt tidligere Brevs. 348. I tillegg også Brevs. 742. Se litteraturliste for nærmere beskrivelse.

Kristin Lavransdatter: Kransen slår Modalsli (2020) fast at Sigrid Undset ikke hører «til de forfattere som har etterlatt seg mengder av utkast og forskjellige foreløpige versjoner av sine verker».²¹ Undsets brev til Frederik Paasche 5. september 1926 kaster noe lys over dette: «[D]u vet at jeg ødelægger forarbeider, utkast og al den slags (Tilbragte forleden en deilig nat med at brænde under vaskekjelen en hel haandkuffert [...])»²². I tillegg til det hun altså selv «brænde under vaskekjelen», førte oppbruddet fra Bjerkebak i 1940 til at kompromitterende materiale ble tilintetgjort før avreisen. Andre papirer, deriblant flere brev fra Sigrid Undset til Andrea Forsberg, ble visst brent på Undsets oppfordring, noe som har beskjeftiget Undset-forskere i flere år.²³ Også flere brev fra Nils Collett Vogt, og med ett unntak alle brev fra Nini Roll Anker til Sigrid Undset, er trolig tapt.

Utvalgte dokumenter

Det er manuskripter og andre papirer fra USA-tiden samt mengden av brev *til* Sigrid Undset i Bjerkebak-arkivet som skiller seg mest markant fra det Undset-materialet som befant seg i Nasjonalbiblioteket allerede før 1998. Tilveksten i 1998 økte bruksverdien av Undset-arkivet betraktelig, ikke bare fordi arkivmaterialet nå var samlet og tilgjengelig på ett sted. Mens det tidligere overførte materialet bestod i det mer ikoniske (manuskript)materiale og dermed også hadde stor pengeverdi, representerte Bjerkebak-arkivet mer av det hverdagslige. Her er brev Undset mottok fra kjente og kjære, ikke minst fra nye

venner i USA, men også fra dem hun mer tilfeldig traff sammen med. Brev fra beundrere og kritikere, og brev fra dem hun støttet finansielt gjennom mange år. Og ikke minst regnskaper gjennom mange tiår, kvitteringer fra alle innkjøp til Bjerkebak, men også for hotellrommene i USA. Alt som vitner om faktisk levd liv, ikke bare forestillinger om et liv.

Papirer fra barndom og tidlig ungdom

Noe av det vakreste og mest sjarmerende i Undset-arkivet er papirer fra hennes barneår. Denne typen arkivmateriale av en forfatter forteller mye om kreativitet, inspirasjon og talent, men blir sjelden lagt merke til utover det rent visuelle. Det finnes bevart åtte tegninger som Undset laget som 6- til 8-åring, flere av dem er tydelig inspirert av danske folkeviser. Tegningene har påskrevet pris og var kanskje tenkt som objekter i en leke-kunstutstilling. Og det var kunstmaler den unge Sigrid Undset først ville bli; hun viste spede forsøk til Theodor Kittelsen som nok så talent, men ellers frarådet en vanskelig kunstmalerkarriere.²⁴ Det er også bevart selvlaget brevpapir i miniatyr og et helt bibliotek av miniatyrbøker.

Det tidligere omtalte dukketeateret i fyrstikkeskeformat er et klenodium. Det er laget rundt 1894–96 og ble flittig brukt av Undset som satte opp egne forestillinger for sine søstre og andre. Det består i et teater med scenegulv og bakteppe samt 45 løse figurer og tre løse kulisser. På bakteppe-veggen henger det gjenkjennelige familieportretter. I Nasjonalbibliotekets utstilling *In spe. Om forfatters kreative*

²¹ Se <https://www.bokselskap.no/boker/kransen>.

²² Se Brevs. 664. Transkripsjon ved Rebecca Boxler Ødegaard. Se også Krane (1970, 71).

²³ Ørjasæter (1993, 382-383) siterer fra Andrea Forsbergs artikkel «En moderskärlekens lovsjungerska» i *Husmodern* nr. 6, 1923: «I min ägo har jag endast kvar femtio brev av Sigrid Undsets hand. Vart de andra tagit vägen, vet jag knappast, utom at jag brännt en del i enlighet med hennes önskan.». Se også Slapgard (2007, 9 ff.) og Christine Myrvang: *Tause kilders tale* (2020).

²⁴ Se Ørjasæter (1993, 47) og Slapgard (2007, 55).

barndom var det et naturlig trekkplaster og ble supplert med en kort-film som viser teateret i funksjon²⁵.

Et slikt materiale fra en forfatters barndom og ungdom kan gi nye impulser innenfor forskningsfelt som samfunnshistorie eller pedagogikk, noe forfatteren Anna Fiske gjorde oppmerksom på i en panel-samtale i forbindelse med åpningen av *In spe* i 2017.

Skjønnlitterære dokumenter

Det som i et forfatterarkiv gjerne appellerer mest til nysgjerrigheten, er forekomsten av tidligere ukjent og upublisert materiale. Ideer, utkast eller fragmenter til noe som kanskje skulle realiseres på et tidspunkt, eller der noe er gjenbrukt i en eller annen form senere. Da Tone Modalsli i 1997 skrev den første, foreløpige beskrivelsen av papirene på Bjerkebæk, var det noen skjønnlitterære fragmenter hun anså som det mest overraskende funn, foruten en påbegynt fortsettelse av *Elleve aar* (1934).²⁶ Fortsettelsen av *Elleve aar, Tolv år*, ble utgitt i 1998, fragmentene ble utgitt digitalt i 2019.²⁷ De to mest utførlige fragmenter er versjoner av en påbegynt roman eller novelle med tittelen *De rikes Armod*. De gir anledning til å studere både språk, motiver og fortellerstandpunkt, for eksempel i sammenlikning med samtidsromanene og -novellene fra samme periode.

Korrespondanse

Blant de litt under 4000 registrerte brev fra og til Sigrid Undset står brevene fra krigs- og USA-tiden i en klasse for seg, ikke minst på

²⁵ Utstillingen stod fra oktober 2017 til april 2018. Dukketeater-filmen kan ses her: https://www.instagram.com/p/BaBdfQ7FlGS/?utm_source=ig_embed.

²⁶ Se intervju med Tone Modalsli i Johnson (1998, 4–5).

²⁷ Undset (1998) og Undset (2019).

grunn av mengden. Ved siden av korrespondansen med den nærmeste familie, oftest skrevet fra og til Undsets dekknavn Berit, Kristina eller Olave²⁸, er det korrespondansen med amerikanske venner som skiller seg ut. Det er bevart 109 brev fra middelalder-forskeren Hope Emily Allen til Sigrid Undset fra 1941 til 1949, og 96 brev i fotokopi fra Undset til Allen.²⁹ Emnene spenner fra middelaldertemaer, botanikk, okkultisme til familie og helse, og brevene ble i 2019 gjenstand for en (diskurs)analyse i en masteroppgave i litteraturvitenskap³⁰. Korrespondansen inviterer til nærmere utforskning innenfor mange fagemner og ut fra tallrike innfallsvinkler.

Det er også bevart flere brev fra de amerikanske forfatterne Willa Cather og Marjorie Kinnan Rawlings til Sigrid Undset samt fotokopier av 33 brev fra Undset til Rawlings³¹. Fra Sigrid Undset til Willa Cather finnes det derimot kun bevart ett (originalt) brev datert 4. april 1947 i Undsets arkiv i Nasjonalbiblioteket. Dette brevet rakk hun aldri å sende før Willa Cather plutselig døde 24. april samme år. I tillegg er det bevart en fotokopi av et brev til Willa Cather fra desember 1944.³² Andre brev fra Sigrid Undset til Cather antas å være tilintetgjort av Cathers samboer Edith Lewis etter Cathers død. Samtidig skriver den amerikanske litteraturprofessor Sherill Harbison (2000, 240): «[I]t seems a pity that the two women lived in the same city: their most important exchanges were therefore in person, not in letters.» Harbison konkluderer at selv om mye av korrespondansen antakelig er tapt, har den som de eksisterende brevene fra Cather til Undset i større

²⁸ Se for eksempel Ørjasæter (1993, 322).

²⁹ Originalene ligger i Rutgers University Libraries, New Jersey.

³⁰ Eline Hystad: «*Yrs in haste*». *En analyse av brevvekslingen mellom Sigrid Undset og Hope Emily Allen*. Masteroppgave i litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo, 2019.

³¹ Originalene ligger i George A. Smathers Libraries, Department of Special Collections, University of Florida.

³² Originalen ligger i University of Nebraska Library.

grad enn andre brevvekslinger vært preget av at de to forfatterne faktisk møttes hyppig *in persona*. Korrespondansen mellom Undset og Cather har altså vært emne for (amerikansk) forskning³³, men forholdet mellom to av de viktigste kvinner i internasjonal litteraturhistorie, fra hvert sitt kontinent med andre verdenskrig som bakteppe, bør inneholde mer enn nok stoff for flere avhandlinger. Heller ikke korrespondansen med Rawlings finnes det nevneverdig sekundærlitteratur om.

Også annen korrespondanse fra krigstiden, som korrespondansen med forfattervenninnen Alice Lyttkens og med ekteparet Paasche, er et studium verdt, sett i lys av Undsets øvrige USA-papirer. Det samme gjelder brev fra de mer anonyme skriverne, som alle bidrar til det store edderkoppnett et menneske spinner i sitt liv, og som i summen utgjør det store bildet. Brev fra amerikanske lesere, eller brev fra tyskere som tok kontakt med Undset etter krigen, og som var samlet i en mappe med påskrift *Die Guten Deutschen. De milde norske etc.*

De mange brevene skrevet mellom 1911 og 1940 fra Sigrid Undset til Nini Roll Anker hører til det mest personlige og innholdsrike som er bevart etter Sigrid Undset – med alle forbehold om brev som pålitelig kildemateriale. Selv om brevene den andre veien er tapt, blir materialet supplert av Nini Roll Ankers dagbøker i Nasjonalbibliotekets privatarkivsamling og hennes erindringsbok om Undset³⁴. I sine brev skriver Undset åpenhjertig om familie og helse, om hagearbeid og barneoppdragelse, om å skape en ny tilværelse på Bjerkebæk. Hun

skriver om forfatterkolleger, om møter i Den norske Forfatterforening og om skyggen av den første og etter hvert andre verdenskrig.

Saker, temaer og organisasjoner

Papirene i denne kategorien består i stor grad av sakspapirer, avisutklipp og noen trykksaker, men inneholder også brev knyttet til organisasjonsarbeid, enkeltsaker og komiteer. Materialet gir et interessant innblikk i Undsets ulike verv og engasjement i etiske og religiøse saker, og særlig hennes foredragsvirksomhet i USA for Norges sak og mot nazismen er godt dokumentert. I tillegg til papirene Undset selv tok vare på fra sin tid som leder i Den norske Forfatterforening, befinner også selve foreningsarkivet seg i Nasjonalbibliotekets privatarkivsamling.

Det er dessuten bevart rundskriv, trykksaker og brev fra enkeltpersoner i forbindelse med Undsets arbeid for *Emergency Committee to Save the Jewish People of Europe*. Komiteen ble opprettet i 1943, med Undset som såkalt co-chairman i styret. Dette er et relativt ukjent, men viktig materiale som kan invitere til videre studium av amerikansk arbeid mot jødeforfølgelsen i Europa.

En saksmappe datert 1939–1948 inneholder papirer merket *People and Freedom London & New York* og flere brev fra den italienske presten og politikeren Luigi Sturzo til Sigrid Undset. Sturzo, en skarp kritiker av Mussolini-regimet, emigrerte i 1924 til England og opprettet i 1936 *People and Freedom Group* i London. I 1940 emigrerte han til USA, og brevene til Undset er skrevet mens begge oppholdt seg i amerikansk eksil.

³³ I tillegg til Harbison (2000), se også: Sherill Harbison: *Sigrid Undset and Willa Cather: Literary Correspondences*. Phd-avhandling, University of Massachusetts, Amherst, 1996 og A. Jewell/Janis B. Stout (red.): *The selected letters of Willa Cather*, New York, 2013. Se også amerikanske Laura Michele Dieners biografiprojekt om Undset beskrevet i fotnote 2.

³⁴ Nini Roll Anker: *Min venn Sigrid Undset*, Oslo, 1946.

Også Sigrid Undsets arbeid for *American Defense, Harvard Group, Committee on the Protection of Monuments* er godt representert i arkivet. Arbeidet bestod i å sette opp en fortegnelse over norske minnesmerker og bygninger som skulle beskyttes i tilfelle krigshandlinger, og både brev og rapporter med egenhendige rettelser er bevart.

Økonomi

Sigrid Undset tok systematisk vare på kvitteringer og andre regnskapsbilag gjennom store deler av livet. Materialet er antatt komplett fra rundt 1921 til 1937 og for tiden i USA. Ifølge Modalsli (2001, 3) gir det ikke bare «svar på spørsmål om hennes husholdning og livsførsel», men også om Undsets gavmildhet overfor trengende helt fra begynnelsen av 1920-årene. Kvitteringene fra tiden i USA gir sammen med de resterende papirene fra USA-tiden et svært presist bilde av Undsets opphold. Satt inn i en større og mer generell sammenheng er disse papirene en uvurderlig kilde i mange sammenhenger, ikke bare som kilde til Sigrid Undsets private livsførsel.

Avisutklipp

Det er bevart 20 store bind med innlimte avisutklipp av og om Sigrid Undset, hovedsakelig levert av Høydahl Ohmes³⁵ avdeling for avisutklipp. I tillegg foreligger det løse *Argus*-utklipp, diverse andre trykksaker og utklipp som følger med manuskriptene fra USA-tiden. Innsamling av utklipp fra norske aviser blir mindre aktuelt etter hvert som Nasjonalbibliotekets *avis-søk*-database stadig utvides. Ikke desto mindre kan det være praktisk å ha en klippesamling som denne til-

gjengelig, med for eksempel anmeldelser ordnet kronologisk under hvert verk, og for enkel tilgang til omtale i utenlandske aviser. Ikke alle land er kommet like langt i breddedigitalisering. Nettopp når det gjelder Undsets posisjon internasjonalt, er avisutklippssamlingen i arkivet ikke overraskende *gefundenes Fressen*. Skille (2003, 60) gjør et poeng av at et Undset-intervju med en tysk journalist i *Düsseldorfer Stadt-Anzeiger* neppe ville blitt «funnet om ikke Sigrid Undset selv hadde tatt vare på det».

Et arkiv for vår tid – nyere formidlingstiltak

Innsamling, ordning og katalogisering er og forblir arkivarens viktigste og mest tidkrevende oppgave i formidlingen av det komplekse kildemateriale en forfatters privatarkiv består av. Formidlingsbegrepet er imidlertid kraftig utvidet gjennom de siste 20 årene og innbefatter i dag en rekke tiltak som går utover tradisjonell samlingspleie, samtidig som behovet for kontroll og detaljert oversikt består. En kombinasjon av velkjente og nyere former for formidling er veien å gå.

Formålet med formidlingstiltak som beskrives i det følgende, er både å opprettholde, men også skape helt ny interesse for et kildemateriale som ofte har vært forbeholdt utvalgte forskergrupper. Bare lesing av en forfatters (ikke en gang gotiske) håndskrift er i dag en utfordring for en generasjon oppvokst i en digital tidsalder. Selv om formidlingskanalene er blitt flere og veien til brukeren kortere, er kampen om oppmerksomhet blitt hardere, ikke bare hos et allment publikum, men også innenfor nye forskergenerasjoner. At Sigrid Undsets arkiv er et *arkiv for vår tid*, må det gjøres oppmerksom på innenfor de formidlingskanalene som står til disposisjon til enhver tid.

³⁵ *Høydahl Ohmes Anonce-Expedition* (Kristiania): Grunnlagt av typograf og journalist Rasmus Høydahl Ohme (1865–1917) i 1897 før det i 1970-årene ble kjøpt opp av amerikanske *Benton & Bowles*.

Digitalisering

Digitalisering av privatarkivmateriale er del av Nasjonalbibliotekets overordnede digitaliseringssatsing gjennom mange år, forutsatt at juridiske og etiske betingelser blir tilfredsstilt. Per 1. januar 2020 er materiale skapt av Sigrid Undset *falt i det fri*, det vil si ikke lenger beskyttet av opphavsrett. Arkivmateriale etter henne, som ikke er adgangsbegrenset av andre årsaker, kan nå digitaliseres uten spesielle tillatelser.

Digitalisering av privatarkivmateriale er generelt ressurskrevende. Den forutsetter at den digitale gjengivelsen av et dokument er lenket til en unik strekkode i den elektroniske katalogen. Denne koden generes ved at et dokument er registrert på et detaljnivå der man både har juridisk kontroll på det som legges ut, og sikrer at brukeren har en overkommelig mengde bildefiler å forholde seg til. Detaljregistrering av privatarkivmateriale er derfor en forutsetning for forsvarlig digitalisering og digital formidling.

Ettersom katalogiseringen og detaljregistreringen av Sigrid Undsets arkivmateriale er ferdigstilt, ligger alt til rette for en fullstendig digitalisering av Undset-dokumenter i Nasjonalbiblioteket. Biblioteket gir dette høy prioritet, og det digitaliseres nå fortløpende Undset-arkivalia. Fra før har Aschehoug forlag som rettighetshaver gitt tillatelse til digital gjengivelse av utvalgte manuskripter og brev. Per i dag er papirene fra barndom og tidlig ungdom, *Kristin Lavransdatter*- og *Olav Audunsson*-manuskriptene samt flere av Undsets andre skjønnlitterære manuskripter digitalt tilgjengelige. Det er også de upubliserte prosafragmentene samt utvalgte artikkelmanuskripter. Av korrespondanse er blant annet alle brev fra Sigrid Undset til Nini Roll Anker, Nils Collett Vogt, Fredrik og Stina Paasche og Ingeborg Møller digitalt tilgjengelige. Det samme gjelder for brevene fra Willa Cather

(død i 1941) *til* Sigrid Undset mens brevene fra Hope Emily Allen (død i 1960) *til* Undset riktignok er digitalisert, men kun tilgjengelige etter tillatelse fra Allens rettighetshavere.

NB kilder og NB tema

I tillegg til artikler om privatarkivmateriale i vitenskapelige og populærvitenskapelige tidsskrifter og andre medier har Nasjonalbiblioteket de siste årene aktivt satset på elektroniske kildeutgivelser (*NB kilder*) foruten ulike tematiske e-bok-utgivelser (*NB tema*). Utgivelsene fjerner mange barrierer for fremtidige generasjoner forskere og andre interesserte, særlig når det gjelder forståelse av eldre håndskrift og ordforråd, men også manøvrering innenfor arkivfaglige katalogsystemer og begrepsapparater generelt.

NB kilder er en serie elektroniske kildeutgivelser som gir kvalitets-sikrede transkripsjoner av viktige dokumenter fra bibliotekets privatarkivsamling. Serien skjøt fart etter 200-årsmarkeringen av Camilla Colletts fødselsdag i 2013, der flere av Colletts mindre kjente og generelt vanskelig tilgjengelige brev i gotisk håndskrift ble utgitt. Siden 2013 publiseres det nå fortløpende *NB kilder*-utgivelser av Collett-brev i kronologiske bolker. I tillegg er det gitt ut dagbøker etter Christiane Koren og Halfdan Kjerulf, korrespondanser mellom Kitty Kielland, Arne Garborg og Eilif Peterssen – for å nevne noen. I 2019 fulgte så *NB kilder: Sigrid Undset. Fire skjønnlitterære fragmenter*, utgitt av Tone Modalsli med et forord av Liv Blikrud. Dette tidligere omtalte, men likevel for mange utilgjengelige materialet, kan nå leses og lastes ned digitalt av enhver som ønsker det. Språksjargong, rettskriving eller bruk av litterære motiver kan ved få tasteklikk sammenliknes med Undsets publiserte verk i den digitale *Bokhylla* og eksempelvis brukes innenfor Digital humaniora-prosjekter. Flere *NB kilder*-utgivelser av Undset-papirer er under arbeid. Først ute i år er

første bolc av de mange og lange brevene fra Sigrid Undset til Nini Roll Anker.

Nasjonalbiblioteket er dessuten samarbeidspartner i *Transkribus*-prosjektet³⁶ som utvikler modeller for automatisk (første)transkripsjon av historisk håndskrift. Digitalt tilgjengelige brev skrevet av Camilla Collett og Sigrid Undset anvendes for tiden for modellering. Målet er på sikt å kunne foreta digitale søk i håndskrevet materiale på lik linje med bøker og aviser i *Bokhylla* og *avis-søk*-databasen.

NB tema tar utgangspunkt i Nasjonalbibliotekets tematiske fagressurser. Serien består av emne- og forfatterbibliografier, diskografier og andre systematiske oversikter. *NB tema* skal gi kvalitetssikrede tematiske innganger til Nasjonalbibliotekets egen samling så vel som andre relevante samlinger. I 2018 var katalogen over André Bjerkes arkiv gjenstand for en *NB tema*-utgivelse³⁷, dette i forbindelse med Bjerkes 100-årsdag. Selve arkivkatalogen innledes av en artikkel om arbeidet og utfordringene med Bjerkes forfatterarkiv og med forfatterarkiver generelt. Det er også planlagt *NB tema*-utgivelser av katalogene over både Ebba Haslunds og Sigrid Undsets arkiver de nærmeste årene. Bjerkes og Haslunds arkiver er av nyere dato og har en nokså ensartet provenienshistorie. Mens materialet etter dem er registrert i én samlet katalog i *Hanske*, er dette ikke tilfelle for Undset-materiale. En *NB tema*-utgivelse av Undset-katalogiseringen vil derfor kunne lette søk i materialet ved at det presenteres under et samlende prinsipp. Formålet med *NB tema*-utgivelser av arkivkataloger er altså både å forenkle tilgangen til materialet, særlig for dem som ikke er vant med å manøvrere mellom ulike katalogsystemer, og å synliggjøre arbeidet med katalogisering av forfatterarkiver.

Nye brukergrupper

Tradisjonelt er det forskere, særlig innen historie- og litteraturfaget, forfattere og biografer som har benyttet seg av privatarkiver som kildemateriale. De store Sigrid Undset-biografiene har i stor grad støttet seg på det rikholdige arkivmaterialet på Bjerkebæk og etter hvert Nasjonalbiblioteket, og kontakten med forskningsmiljøet rundt Undset og Bjerkebæk har vært tett gjennom mange tiår. ABM-sektorens mandat om å lette adgangen til norsk kulturarv for et mer allment publikum, har ført til en utvidet brukerkrets også for privatarkivseksjonen i Nasjonalbiblioteket. Etableringen av *NB kilder*- og *NB tema*-utgivelsene er viktige satsinger i denne sammenheng.

Nasjonalbiblioteket har i dag en egen avdeling med ansvar for kulturformidling til et allment publikum, særlig rettet mot skole og høyere utdanning. I samarbeid med privatarkivseksjonen skreddersys fremvisninger av materiale i forbindelse med undervisnings- og studieopplegg, og det arrangeres seminarer og diskusjoner. Arrangementene lages ofte på kort varsel og inkluderer gjerne såkalte pop up-utstillinger. Mens det tidligere ble laget noen få store forfatterjubileumsutstillinger, satses det nå på flere, men mer kortvarige utstillinger der også en epoke, eller et tema kan være utgangspunktet. En typisk tema-utstilling var *In spe – om forfatteres kreative barndom* (2017/2018) som Signe Holtskog Nyhuus stod faglig ansvarlig for sammen med meg. Sigrid Undsets dukketeater i en fyrstikkeske og andre klenodier fra barndom og tidlig ungdom var som nevnt tidligere selve trekkplasteret i utstillingen. Målgruppen var elever og lærere fra ungdomsskoletrinnet og oppover samt studenter på begynnertrinnet. Utstillingen ble introdusert ved en populærvitenskapelig artikkel³⁸ og gjorde stor suksess – den ble utvidet med fire ekstra måneder.

³⁶ Se <https://transkribus.eu/Transkribus/>.

³⁷ Rebecca Boxler Ødegaard: *Arkivet etter André Bjerke (1918-85)*. *NB tema* 5, 2018.

³⁸ Signe Holtskog Nyhuus: «De første spirer til store forfatterskap». I *Aftenposten historie*, nr. 10, 2017.

Nasjonalbiblioteket er også en av flere oppdragsgivere i *Vitenskapsbutikken* ved Universitetet i Oslo der ulike institusjoner innenfor arbeidslivet bidrar med innspill til potensielle masteroppgaveprosjekter. Privatarkivseksjonen oppgir her blant annet brevsamlinger som kulturhistorisk kildemateriale, oppgavetemaer knyttet til svartebøker-bestanden og til *fortellinger om freden* i den såkalte Krigstrykksamlingen. Eline Hystads masteroppgave i litteraturvitenskap fra 2019 er skrevet i en slik ramme.³⁹ Det holdes på forespørsel også foredrag og forelesninger om privatarkivmateriale, særlig med studenter som målgruppe. Selv har jeg omtalt Undsets arkiv for nordiskstudenter i Sveits og Tyskland⁴⁰. Det ser ut som om studenter og undervisere, ikke bare innen historiefaget, i større grad enn tidligere ser verdien av dette kildematerialet også i andre sammenhenger enn det rent biografiske.

Avslutning

Innsamling, bevaring, ordning, katalogisering og formidling av arkiver etter forfattere har siden opprettelsen vært hovedmandatet for Nasjonalbibliotekets samling over privatarkiver. Kravet om å formidle samlingen til et større publikum enn den tradisjonelle brukeren har blitt stadig større. Det samme har kravet om å synliggjøre privatarkiver som aktuelle til enhver tid, ikke bare i forbindelse med jubileer. Det tidkrevende og komplekse arbeidet med et forfatterarkiv innad i samlingen kombineres i dag med mange ulike formidlingsoppgaver rettet utad, mot mange ulike målgrupper.

Nasjonalbiblioteket har de siste årene arbeidet særlig for synliggjøring av arkiver etter kvinnelige forfattere. Utstillinger, foredrag, arrangementer og utgivelser, særlig rettet mot en generasjon oppvokst i en digital verden, skal lette tilgangen til materialet, samtidig som det bidrar til å gjøre det kjent for flere. Å finne en god balanse mellom fordypning og bredde, tilpasset den enkelte brukergruppen, er noe enhver som arbeider med (forfatter)arkiver forholder seg til daglig.

Arkivet etter Sigrid Undset har alle ingredienser av et *arkiv for vår tid*: Det er omfangsrikt, komplekst, beskrevet og etterspurt. Det er arkivet etter en av Norges fremste forfattere og samfunnsaktører, både nasjonalt og internasjonalt, med liv og virke under noen av de mest dramatiske tiårene innen europeisk historie. En historie Sigrid Undset aktivt var med på å forme. Å formidle arkivet etter henne til fremtidige generasjoner – skoleelever, studenter, forskere, samfunnsborgere, i Norge og utenfor – er et arbeid som varer ved, i takt med tiden, og som må være forankret i solid kunnskap om materialet i sin opprinnelige kontekst.

Utvalgte Sigrid Undset-samlinger i Nasjonalbiblioteket, seksjon for privatarkiv:

Ms.4° 1252: Sigrid Undset: «Kristin Lavransdatter». Gave fra Sigrid Undset. 1924 .

Ms.4° 4139: Sigrid Undset: Papirer fra hennes barndom og tidlige ungdom. 0,02 hyllemeter. Gave 1992.

Ms.fol. 4235: Sigrid Undset: Arkiv (Bjerkebæk-arkiv). 5,5 hyllemeter. 1998.

³⁹ Se fotnote 30.

⁴⁰ *Von starken Frauen, alten Papieren und neuen Ansätzen*. Forelesninger ved Universität Basel, 27. mars 2018, og ved Humboldt-Universität zu Berlin (*Henrik Steffens*-forelesning), 5. juni 2018.

Brevs. 348: Brev til, fra og om Sigrid Undset og hennes familie. Forskjellig proveniens. De fleste brevene som befant seg på Bjerkebak i 1998 er lagt hit.

Brevs. 742: Brev til og fra Sigrid Undset og hennes familie, utelukkende med proveniens Signe Undset Thomas og hennes etterkommere.

I tillegg kommer enkeltmanuskripter og papirer av ulike proveniens fordelt over mange ulike katalogsignaturer.

Litteratur

(se også henvisninger i enkelte fotnoter til perifer sekundærlitteratur)

Blikrud, Liv 1997. *Sigrid Undset*. Oslo.

Blikrud, Liv 2005. «Norsk utakt. Sigrid Undset i litteraturvitenskapen». I *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, 2005:1, s. 72–80.

Harbison, Sherill 2000. «Willa Cather and Sigrid Undset. The Correspondence in Oslo» i *Ressources for American Literary Study*, vol. 26:2, s. 236–259.

Johnson, Pål Espolin 1998. «Spennende funn på Bjerkebak». Intervju med Tone Modalsli i *Gymnadenia*, medlemsblad for Sigrid Undset-selskapet, Høst 1998, s. 4–5.

Krane, Borghild 1970. *Sigrid Undset. Liv og meninger*. Oslo.

Lange, Vilhelm/Mangset, Dag/Ødegaard, Øyvind 2001 *Privatarkiver. Bevaring og tilgjengeliggjøring*. Oslo.

Modalsli, Tone 2001. «Sigrid Undset-materiale i håndskriftsamlingen i Nasjonalbiblioteket, avdeling Oslo». I: *Gymnadenia*, medlemsblad for Sigrid Undset-selskapet, Høst 2001, s. 20–23.

Modalsli, Tone 2020. «Verkshistorien». I: Undset, Sigrid 2020. *Kransen*. Tekstkritisk utgave ved Aasta Marie Bjorvand Bjørkøy, Nina Marie Evensen, Anne Birgitte Rønning og Ellen Nessheim Wiger .

Nessheim Wiger, *Det norske språk- og litteraturselskap/Nasjonallbiblioteket/bokselskap.no*, Oslo. E-bok: <https://www.bokselskap.no/boker/kransen>.

Skille, Nan Bentzen 2003. *Innenfor gjerdet. Hos Sigrid Undset på Bjerkebak*. Oslo.

Skouen, Arne 1981. *Sigrid Undset skriver hjem. En vandring gjennom emigrantårene i Amerika*. Oslo.

Slappgard, Sigrun 2007. *Dikterdronningen. Sigrid Undset*. Oslo.

Strøksnes, Morten A. 2020. «Tilbake til framtida», essayserie i syv deler i *Dag og Tid*, 17. april – 29. mai.

Sveen, Karin 2020. «Å besjele en by». Essay om Sigrid Undset i *Klassekampens Bokmagasinet* 13. juni .

Undset, Sigrid 1998. *Tolv år*. Teksten redigert av Tone Modalsli. Etterord av Liv Blikrud. Oslo.

Undset, Sigrid 2019. *Fire skjønnlitterære fragmenter*. Utgitt av Tone Modalsli, med etterord av Liv Blikrud. *NB kilder 9*. Oslo. E-bok: <https://www.bokselskap.no/boker/undsetfragmenter/tittelside>.

Ørjasæter, Tordis 1993. *Menneskenes hjerter. Sigrid Undset – en livshistorie*. Oslo.

Zweig, Stefan 1942. *Die Welt von Gestern. Erinnerungen eines Europäers*. London og Stockholm. Her benyttet i online-utgivelse: <https://austria-forum.org/web-books/weltvongestern00de1942isds>. Gyldig lenke per januar 2020.

Zweig, Stefan 1948 *Verden av i går. En europeers erindringer*. Oversatt av Inger og Anders Hagerup. Oslo.